

УДК 81'33(=116.2):002.2

УКРАЇНСЬКИЙ ЗВИЧАЙ У ЗАГОЛОВКАХ ДРУКОВАНИХ ЗМІ: ЕТНОЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Пономаренко Л. Г.

Значна увага сьогодні приділяється питанню зв'язку мови і народної культури, що є предметом вивчення етнолінгвістики. Цей підхід пов'язаний з антропологічним напрямом у лінгвістиці. За словами І. Голубовської, „мова, що обслуговує ту чи іншу культуру, відтворює насамперед образ носія цієї культури та мови – образ етнічної мовної особистості” [3, с. 38]. Перенесемо цей образ в площину засобів масової інформації. В цьому випадку слід підкреслити значення й роль особистості журналіста як творця мовно-інформаційного продукту в світлі однієї із найсильніших функцій мас-медіа – функції впливу на читача.

Актуальність обраної теми зумовлена потребою простежити, наскільки елементи національної культури, зокрема української звичаєвості, є присутніми на сторінках сучасних ЗМІ, зокрема чи відбиваються вони в заголовках. Це питання сьогодні є певною лакуною серед етнолінгвістичних та журналістикознавчих досліджень. *Об'єктом* дослідження є друковані україномовні видання, *предметом* – заголовки, в яких знаходиться відображення українська звичаєвість. *Метою* розвідки є простеження зв'язку звичаїв українського народу із рідною мовою на цьому рівні.

Вступ до проблеми. У традиційному побуті українця значне місце посідають звичаї. Саме вони є невід'ємною частиною життя будь-якого народу, оскільки передають „світовідчуття, світосприймання та взаємини між людьми” і мають безпосередній вплив на духовну культуру цього народу [2, с. 5]. Підтверджують й уточнюють цю думку слова В. Антоновича про те, що звичай – це те, як „чоловік живе, як він поводить з людьми, як відноситься до них, як він орієнтується в усяких обставинах життя” [1, с. 94]. Слід підкреслити, що в культурі українського народу звичаї відіграють одну з провідних ролей. Свідченням цього є повір'я про те, що від батьків, які не дотримуються звичаїв, народжуються діти-вовкулаки. Вовкулаки – вовк у людській подобі, який завжди понурий, „до церкви не ходить, з людьми не вітається і звичаїв людських не знає” [2, с. 5]. Підтвердження думки про вагу вищеназваного звичаю для українця знаходимо і в творчості Т. Г. Шевченка, який, звертаючись до персоніфікованого образу України, запитує: „Чи ти рано до схід-сонця | Богу не молилась? | Чи ти діточок не певних | Звичаю не вчила?” Яскравим прикладом відбитку цього звичаю є заголовок „Від батька до сина добро передам...” (ВК. – 2005. – № 9). Додамо, що в статті йдеться про цикл різдвяних свят, які рясніють звичаями.

Безумовно, звичай як компонент народної культури поруч з мовою є ідентифікаторами нації. Український народ має багату звичаєву скарбницю, яка характеризує різні аспекти життя: сімейний і громадський побут, календарну та родинну обрядовість, традиційне житло, народні заняття, національне вбрання тощо. Впадає в око, що найяскравіше на сторінках друкованих видань висвітлена календарна обрядовість. Наприклад, візьмемо заголовок „Дива від священної води” (Ст. – 2005. – № 3). Йдеться про

християнське свято Богоявлення, яке відоме більше під народними назвами Водохрещі чи Йордану. Слово „священна” пов’язане із звичаєм купатися у воді (як правило, ополонці), яка вважається освяченою й цілющою після занурення в неї священником хреста. Сьогодні цей звичай частково „реабілітується”. З мовного погляду, винесення цього слова у заголовок сприяє запам’ятовуванню його правильного написання. Елемент „дива” підкреслює вірування українців у те, що купіль у крижаній воді не лише не приводить до захворювань, а зцілює навіть смертельно хворих.

„Друга Пречиста приводить старости” (Ст. – 2004. – № 38). Друга Пречиста (21 вересня) – це народна назва християнського свята Різдва Пресвятої Богородиці. З цим днем українці пов’язували чимало звичаїв, обрядів, вірувань. Заголовок підкреслює зв’язок свята з першим етапом весільного обряду – сватанням. Починаючи з Другої Пречистої, старости (свати, сватачі, посланці, дивоснуби) – посли від молодого до батьків обранки – йшли сватати дівчину з метою укласти попередню угоду про шлюб. Дороговказом для них був пучечок калини, який за звичаєм прив’язували дівчата на виданні до стріхи батьківської хати. З Другою Пречистою та сватанням пов’язане і прислів’я з негативним забарвленням „Прийшла Пречиста – принесла старостів нечиста”. Етимологія слова „Пречиста”, на нашу думку, стосується християнства, зокрема Діви Марії, й пов’язується із прикметником „чистий”. Префікс пре- вказує на високий ступінь вияву ознаки, який пояснюється, очевидно, непорочним зачаттям Богородиці.

Інший заголовок – „Гостинним бути вигідно!” (Ст. – 2004. – № 39) –

пов’язаний із славетною українською гостинністю. Ще з часів Київської Русі дорогих гостей зустрічали хлібом-сіллю. Відмовлятися від пригосання було не прийнято. Запрошуючи гостей до столу, господар казав: „Просимо до нашого хліба-солі!” [7, с. 81]. Розділити з кимось хліб-сіль означало подружитися, побрататися.

„Вишиті обереги „Рідної хати” (Ст. – 2004. – № 37). Оберіг, як стверджують дослідники, торкається своїм корінням ще часів язичництва. Основне його призначення є досить прозорим – оберігати господаря, господиню, оселю тощо. Серед оберегів українців чільне місце відводиться рушникам. З одного боку, рушник завжди був свідченням майстерності й працелюбності господині, з іншого – виконував захисну функцію, охороняючи козака, чумака далеко від дому. Із рушниками пов’язані такі родинно-побутові звичаї, як відвідини породіллі, зустріч гостей, проводи сина в далеку дорогу, пов’язування сватів та молодих, прикрашення гільця на дівич-вечорі, проведення в останню дорогу тощо.

„Рідна хата” в заголовку – це назва майстерні студії, де діти мають змогу вишивати під керівництвом майстрині. Досить вдала назва, яка підкреслює спокій, умиротвореність цього місця, оскільки саме тут „мистецтво заспокоює навіть найзадерикуватіших шибеників” (Ст. – 2004. – № 37). Слово-поняття „хата” має низку як прямих, так і переносних значень. У поєднанні з означенням „рідна” воно сприймається як образ вічний та найдорожчий, який передає „національну, загальногуманістичну вартість об’єкта” [5, с. 15]. Можна провести паралель з Шевченковим образом хати з послання „І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм...”: „В своїй хаті своя й правда, і сила, і воля”. За словами Ю. Дядишевої-Росовецької, слово „хата” набуває тут значення „Україна” [4, с. 75]. Із хатою пов’язані такі звичаї українців, як розмальовування стін, прикрашення вишитими рушниками.

„Секрети голубиноного щастя” (Ст. – 2004. – № 38). Голуб – птах, який несе символічне навантаження у багатьох народів; зокрема в українців – це символ кохання. У зразках усної народної творчості закохані звертаються один до одного: „Мій миленький, голубу сивенький!” За словами М. Костомарова, „брати між собою і діти з батьками виражають епітетом голуба свою родинну близькість” [6, с. 88]. Форми опису можуть бути різні. Образом згоди, взаєморозуміння є голуби, які „у броду п’ють воду”. Навпаки,

пісенні рядки „Сидить голуб на березі, голубка на вишні, | Скажи, серце, мені правду, що масш на мислі!” символізують нечистосердечність закоханих. У християнстві, як відомо, голуб символізує Святого Духа. Звертаючись до звичаїв, пов'язаних з голубом, не можна обійти згадуваного вище оберегу – рушників. Оскільки існувало вірування, що голуб приносить в оселю успіх, щастя, то його часто зображували серед квітів на рушниках.

Висновки. Таким чином, слід відзначити наявність у друкованих ЗМІ заголовків, які тісно пов'язані з українськими звичаями. Як було помічено, частіше це календарна, громадська та родинна звичаєвість. Заголовки із відображенням елементів українського звичаю, натяків на нього – один із засобів виховання національної самосвідомості за допомогою друкованих ЗМІ.

Список літератури

1. Антонович В. Б. Три національні типи народні // *Моя сповідь: Вибрані історичні та публіцистичні твори.* – К.: Либідь. 1995. – С. 90-101.
2. Воропай Олекса. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. – К.: Оберіг, 1993. – 591 с.
3. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу: Монографія. – К.: Логос, 2004. – 284 с.
4. Дядишева-Росовецька Ю. Б. Фольклор і поетичне слово Тараса Шевченка: Монографія. – К.: ВПЦ „Київський університет”, 2001. – 133 с.
5. Кононенко В. І. Рідне слово. – К.: Богдан, 2001. – 303 с.
6. Костомаров М. І. Об историческом значении русской народной поэзии // *Слов'янська міфологія.* – К.: Либідь, 1994. – С. 44-200.
7. Українська минувшина: Ілюстрований етнографічний довідник. – К.: Либідь, 1993. – 256 с.

Джерела

ВК – газета „Вечірній Київ”, Ст. – газета „Столиця”.

Поступила до редакції 21.02.2005 р.